

Kiss Károly

Az itatóspapírtól a leánnyelvekig

(Egy fantasztikus elmélet a magyar nyelv jellegéről és eredetéről)

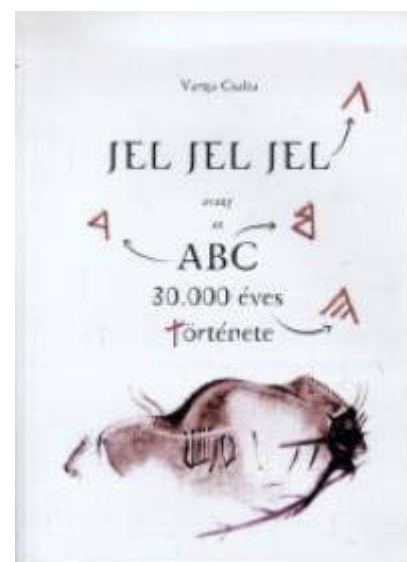
Régebben gyakran lapozgattam Bárczi Géza szófejtő szótárát. Feltűnt, hogy a finnugornak tartott szókincs részesedése milyen csekély, és rengeteg a szláv, török, latin, német és egyéb eredetű szó. Meglepett, hogy a híres nyelvész-szerkesztő legtöbb szavunkat ismeretlennek, vagy bizonytalan származásúnak minősíti, miközben maga írja az előszóban, hogy „ezek legnagyobb részét a magyar nyelv ősi szókincséhez tartoznak”. De meg sem fordult a fejemben az a nyilvánvaló logikai következtetés, hogy ebből akár az előbbinek az ellenkezője is származhat: hogy az „ismeretlenek” az igazi magyar szavak, a többit pedig az említett népek vették át a magyarból.

Egy 2000-ben megjelent nyelvészeti könyvben Kenesei István és szerzőtársai tőszavaink eredetére a következő megoszlást közlik: finnugor 21%, szláv 20%, török 9,5%, német 11%, latin és görög 6%, újlatin 2,5%, egyéb 1%, bizonytalan 30%. Az MTA Történeti Etimológiai Szótárának 1600-ig dokumentált szavairól készített statisztika szerint 49,3%-ra tehető megfejtetlen eredetű szavaink aránya, a szótárszerkesztők által ősi örökségként emlegetett szókincsünk csak 7,3%-ot tesz ki, a török eredetű szavak pedig 5,5%-ot. Bakay Kornél a finnugrisztikára hivatkozva azt állítja, hogy 1880 szavunknak van biztos megfelelője valamely finnugor nyelvben, s 400-500 azoknak a száma, melyek mindegyik finnugor nyelvben előfordulnak (amelyek

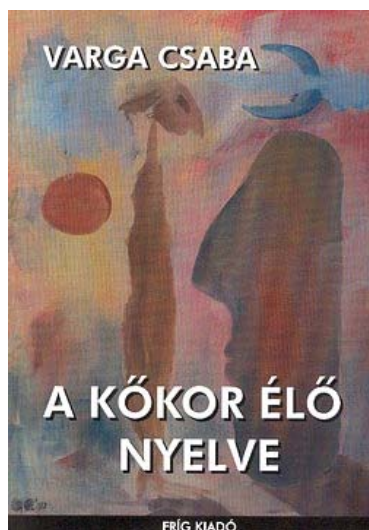
egy feltételezett finnugor „alapnyelv” bázisul szolgálhatnának) – miközben a magyar az egyik leggazdagabb nyelv, szavainak száma több százezerre rúg.

Laikus érdeklődőként én is nyomon követtem a nyelvünk eredetéről folyó vitákat, és a László Gyula, Bakay Kornél által vallott *lingua franca* minősítés volt számomra a legmeggyőzőbb: hogy a magyar a kelet-európai sztyeppék állattartó lovas népeinek a közvetítő nyelve volt. (Így már megmagyarázható a sokféle eredetű szó, de még mindig nem tudunk mit kezdeni az „ismeretlenekkel”.)

Jó régen, vagy húsz éve olvastam a Valóságban arról, hogy minden nyelv legmélyén megtalálhatók azok a közös kis építőkockák (nyelvi dominók), amelyekből a nyelvek felépülnek, tehát eredetükben közösek. Aztán találkoztam Marác Lászlónak egy hasonló tárgyú cikkével egy

2002-es Ökotájban. Azt fejtegette, hogy a magyar nyelv alapvető sajátossága, hogy képi alapú nyelvi gyökökből építkeznek, a szavak sokasága azokból sarjadozik ki. (Marác visszament az 1800-as évek közepén készült Czuczor-Fogarasi szótár rendező elvéhez, a gyökökhöz.) Ugyancsak akkortájt jelent meg egy fantasztikus könyv arról, hogy nagy ókori kultúrák (sumér, egyiptomi, sőt, még a kínai is) írásjelei a Kárpát-medencében kb. 8000 éve kialakult ősi ABC-re vezethetők vissza, mely manapság – szinte változatlan formában – székely rovásírásként ismert. A szerző, Varga Csaba, a kőkorszak jelrendszerének kutatója, nemzetközileg is neves animációs filmrendező, festőművész és matematikus. (Igen, ez itt most a reklám helye.)

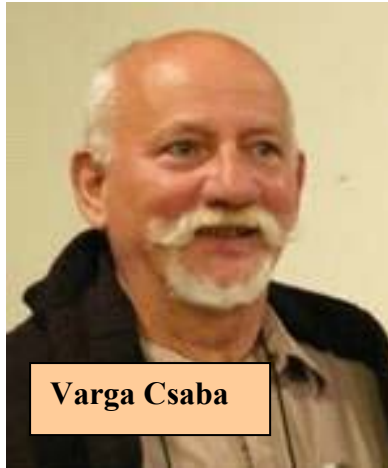
Aztán felgyorsultak az események. Varga Csaba a rákövetkező években nyolc könyvet írt a magyar nyelv jellegéről és eredetéről. A 2004-ben megjelent „HAR, avagy Európa 45.000 éves szellemi és nyelvi öröksége” címűben egy hihetetlen, lélegzetelállító tételt fogalmaz meg. Eszerint Európa az őskor kezdetétől egy nyelvet beszélt, de a 8-10 ezer évvel ezelőtt beáramló indoeurópaiak az itt élő békés népeket leigázták, nyelvüket háttérbe szorították. Mindazonáltal az ősi nyelv nem tűnt el nyomtalanul, a helyébe lépő indoeurópai nyelvek sokat átvettek,

itatóspapírként felszívta belőle. Ezen nyelvek nem-indoeurópai szókinéséből az ősi nyelv rekonstruálható. De az igazi meglepetés ezután következik: az ősi nyelv szinte változatlan formájában tovább él a mai magyar nyelvben, mintegy fennmaradt szigetként az indoeurópai nyelvek tengerében. (Az ősi nyelvet – a néppel együtt – csak Árpádék bejövetele óta nevezik magyarnak.) Hogy az indoeurópai nyelveket szimbolizáló itatóspapírt mi teszi foltossá, az éppenséggel a mai magyarból érthető meg.

A szerző elméletét a gyökökon alapuló szóazonosítások kötetekre rúgó tömkelegével támasztja alá, de történelmi bizonyítékokat többnyire nem szolgáltat, elméletét nem ágyazza be az őskor történelmébe, megmarad az események lezajlásának egy hipotetikus feltételezésénél. Ő ugyanis elegendőnek tartja a saját maga által feltárt nyelvi bizonyítékokat, mondván: „hiába veszi el valaki sajnálatos módon a szüleit, a nagyszüleivel való vérrokonsága továbbra is megmarad”. A történelmi háttér felrajzolásának feladatát elegánsan a történészekre hárítja. Így hát - nem nyelvészként, nem történészként – fogcsikorgatva fogtam hozzá az őskori történelem böngészéséhez, miközben egy Hrabal-idézet járt az eszemben, melyet Varga Csaba választott egyik könyvének a mottójául: „Egy valamire való könyv nem arra való, hogy az olvasó elaludjon mellette, hanem inkább arra, hogy kiugorjon tőle az ágyból, és úgy ahogy van, alsógatyában rohanjon szétverni az író úr pofáját.” Azt kerestem, hogy van-e az őskorról vallott különféle történelmi nézetek, felfogások között olyan, amely alátámasztja és valószínűsíti a szerző által felvázolt nyelvi folyamatokat.

Hogy valamikor Európa, sőt, Eurázsia egy nyelvet beszélt, azt akár az őszövétségi Babel tornya alapján is valószínűsíthetjük. (Ne feledjük, az Őszövétség eseményei nem minden alap nélküliek, az özönvíz pl.

ma már tudományosan igazolt, részleteiben feltárt tétel.) A nyelvészek ezt az ősi nyelvet nevezik „nosztratikus” nyelvnek, bár véleményük megoszlik, a feltételezést csak egy részük fogadja el. Egy *Marr* nevű, manapság újra divatba jött skót származású grúz nyelvész pl. tagadja az ősi nyelv létét, de a beszéd kezdetét a mágikus rítusok során ismételtetett négy (!) szógyökre vezeti vissza, melyek szerinte minden későbbi nyelv kialakulásának alapjául szolgáltak. A kérdés attól is függ, hogy ki mit gondol az emberiség kialakulásáról; egy vagy több elődtől származunk-e. Kurrens felfogás szerint kezdetben Európát egy nép, először a neandervölgyiek, majd – miután azok feltételezések szerint 30 ezer évvel ezelőtt kihaltak -, a cro-magnoniak lakták. Volt köztük egy kb. 10 ezer éves átfedés, de – szintén feltételezések szerint – nem keveredtek egymással. Az indoeurópaiak kilétéről és bejövételéről azonban már egymással homlokegyenest szembenálló nézetekkel találkozunk. Egy *Marija Gimbutas* nevű litván-amerikai történész szerint az indoeurópaiak a Fekete-tengertől északra elterülő sztyeppék harcias lovas-nomad pásztorai voltak, akik 6-7 ezer évvel ezelőtt kezdődően három hullámban árasztották el a kontinenst, meghódítva a békés földművelőket, Kelet felé tartó részeik pedig a perzsák és indiaiak ősei lettek. *Colin Renfrew* viszont azt vallja, hogy maguk e békés földművelők voltak az indoeurópaiak, akik 3000 évvel korábban, az újkőkor hajnalán Anatólia és a Balkán felől áradtak szét Európában és terjesztették el a földművelést. *Grover S. Krantz* még matematikai modellekkkel is pontosítja, hogy Európa különböző részeit mikor vették birtokba az újkőkorszak földművelő telepesei. Krantz a finnugor népek és nyelvek eredetét is ebbe a folyamatba ágyazza: a Balkán felől érkező

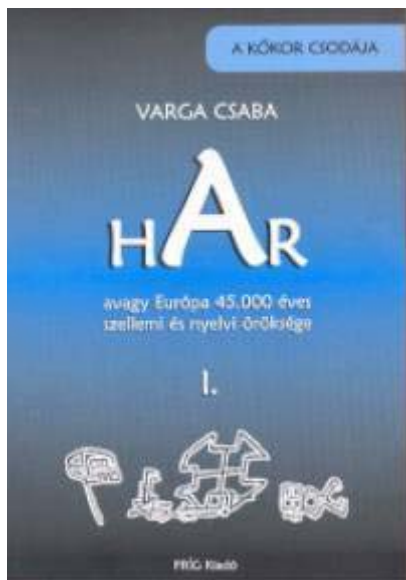
Varga Csaba

telepések kiszorították a Kárpát-medence őslakóinak egy részét, s az észak-kelet felé vándorlókból lettek a későbbi finnek, ugorok és szamojédek. (Megjegyzem, hogy ma már a finn nyelvészet és őstörténet a finn kontinuitás elvét vallja, miszerint 9000 éve őshonosak lakóhelyükön.) A Renfrew-Krantz féle elméletnek egy változata a Balkán felől érkező földműveseket nem Anatóliából, hanem az özönvíz következtében tengerré duzzadó Fekete tó környékéről menekült népekből származtatja.

És mindennek tetejébe jön *Mario Alinei* ún. *neolitikus kontinuitás* elmélete. (Mint tudjuk, Alinei professzor, Európa talán legnagyobb presztízsű nyelvésze jelentette meg 2003-ban azt a könyvet – magyarul *Ősi kapocs* címen adták ki -, melyben az etruszokot a magyar nyelv egy archaikus változatának tekinti.) Alinei szerint a kőkorszak során semmi olyasmi nem történt, mely törésre, változásra, nagyobb népmozgásra utalna, s amit ezért indoeurópai bevándorlásnak tekinthetnénk. A feltételezett indoeurópai beáramlást sem antropológiai, sem régészeti leletek nem támasztják alá. Az indoeurópaiak bejövetele szerinte nem más, mint az Afrikából származó *homo sapiens* (legrégebb európai előfordulása szerint a cro-magnoni ember) megjelenése kontinensünkön, kb. 40 ezer évvel ezelőtt, majd fokozatos elterjedése. (És ezek csak a legmarkánsabb őskori elméletek, van belőlük több is.) A régészet sem szolgáltat olyan bizonyítékokat, melyek eldöntենék a kérdést. (Nem tudom megállni, hogy ne idézzem egy nem „akadémiai” történész szavait: „a régészek többnyire a leletek, például a cserepek egyneműsége, hasonlósága alapján állapítják meg a kultúrák határait. Amiből következően egy

kultúrán belül a cserepek többnyire egyneműek”.)

Külön cikket érdemelne Götz László 1100 oldalas, 600 szakkönyv alapos feldolgozáson alapuló munkája, aki régészeti érvekkel és az indogermanisztika hangtörvényeken alapuló módszertanának megsemmisítő kritikájával az „indoeurópaiságot” merőben más megvilágításba helyezi: e nyelvek közötti hasonlóságot a szumér kultúra 1500 éven át tartó kisugárzásának és a mezopotámiai földművesek folyamatos emigrációjának tulajdonítja.*

Varga Csaba nyelvi rekonstrukciós elmélete történelmi háttérének bizonyítása tehát képlékeny dolog; az őskor körüli nagy bizonytalanság közepette minden további nélkül feltételezhetjük, hogy az eseményeknek lehetséges egy olyan olvasata is, amely alátámasztja nyelvi tételeit. Sőt, könnyen meglehet, hogy az őskori történelmet maguknak a nyelvi összefüggéseknek az alapján lehet rekonstruálni. Ezen túl van még itt egy újabb súlyos történelmi kérdés is: volt-e

* Padányi Viktor, a számomra mindeddig legmeggyőzőbb magyar őstörténet szerzője szintén túllép a finnugor – őstörök (uráli-altáji) vitán, sőt a szintézisen is; ő is egy transzkaukázusi-ugor képletben gondolkodik.

etnikai kontinuitás a Kárpát-medencében az ősidőktől a honfoglalásig? Azaz élt-e folyamatosan és mindig elegendő tömegben egy olyan őshonos népesség a Kárpát-medencében, mely asszimilálni tudta a betelepülő népek újabb és újabb áramlatait, megtartva így az ősi nyelvet? Az utóbbi időben a nem-akadémiai történészek körében több olyan munka is megjelent, mely ezt valószínűsíti. Sőt, egyesek az európai embert autochton módon – és nem is alaptalanul – a Kárpát-medencéből származtatják. Sokan hivatkoznak a *Semino* jelentésre is, de a történelmi genetikai kutatások módszertana még eléggé bizonytalan. De ez már tényleg legyen a történészek és régészek feladata.

A hivatalos finnugrisztika – és itt most elsősorban Rédei Károlyra és 2003-as, „Őstörténetünk kérdései. A nyelvészeti dilettantizmus kritikája” című könyvére utalok - tagadja egy közös ősi nyelv létét, mert „30.000 év távlatában nyelvészeti módszerrel semmit sem lehet bizonyítani”. „A nosztratikusok állításai a tudomány körén kívül esnek, így sem nem bizonyíthatóak, sem nem cáfolhatóak”. (Attól az még létezhetett, vetem én közbe.) De nem fogadja el a nyelvi gyökökön alapuló elemzési módszert sem. „... minden emberi nyelv beszédhangjai (fonémái) meghatározott számúak (átlag 20-40). Tehát bőven van lehetőség véletlen összecsengésekre a nyelvek között... Marác László gyökelmélete a szakember számára nem több játéknál: az általa közölt gyökök száma egy nyelvi társasjátékban tetszés szerint növelhető”. (A 2003-as megjelenésű kiadvány még Marác Lászlót kritizálja, Varga Csaba tevékenysége csak akkor kezdett kibontakozni.)

Rédei Károly a gyökökön alapuló elemzést elvetve a nyelvi családokhoz tartozást hangsúlyozza. (Eszerint egy finnugor nyelvnek nem lehetnek más nyelvcsaládokhoz tartozó nyelvekkel közös gyökei; a nyelvcsaládhoz tartozás azt kizárja, és ebből eredőleg nosztratikus

nyelv sem létezhet. – Ezt nevezi Marác a finnugrisztika egyik megalapítójáról „Hunfalvy-paradigmának”. Igen ám, de mint ahogy a közös ősi nyelv létében vagy nem létében, ebben sincs egyetértés a nyelvészek között. Alinei pl. a nyelvcsaládokkal szemben a *nyelvi kontinuitást*, a szomszédos népek nyelvének hasonlóságát vallja. (Egy, az élővilágból vett, biológiai paradoxonnak nevezett hasonlattal élve olyan ez, mint amikor felfedezzük, hogy a Sarkkör mentén élő lúdfajták közül minden szomszédos képes párzani egymással, tehát egy fajt alkotnak, de a spektrum egymással szemközti pontjain élők már nem.) Rédei Károly tehát a dilettantizmus vádját nem csak az „amatőr” nyelvészekre sűti rá; a tőle eltérő nézeteket valló szakmabelieket is ezzel illeti. (A megbélyegzettek között van pl. *Kiszely István* és *Bakay Kornél* is.) Ez sajnálatos fejlemény. Mert így nehezebb megkülönböztetni a valóban dilettánsokat azoktól, akik csupán a hivatalos nyelvészekkel szemben más módszereket alkalmaznak és nézeteket vallanak.

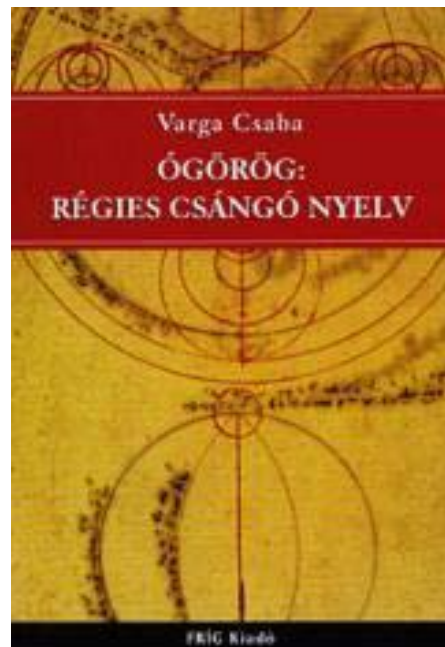
Hogy ne beszéljünk rébuszokban, lássunk egy konkrét példát. A gyökrendszer hívei szerint az egyik legjellemzőbb magyar nyelvi gyök a K-R, mely mögött körmozgásra, átkarolásra utaló kép áll (a két mássalhangzó között bármilyen magánhangzó állhat), s az így képzett szavak szóbokrot alkotnak. A Czuczor-Fogarasi szótárból vett példák: kar (magyar szógyök), kar-ika (magyar képzés), kar-ima (magyar képzés), kar-ám (magyar képzés), ker (magyar szógyök), ker-ek (magyar képzés), ker-ül (magyar képzés), ker-ít (magyar képzés), ker-ing (magyar képzés), kér-eg (magyar képzés), kor (magyar szógyök), kor-ong (magyar képzés), kor-c (magyar képzés), kor-lát (magyar képzés), kör (magyar szógyök), kör-ös (magyar képzés), kör-öz (magyar képzés), kör-ny (magyar képzés), kör-nyez (magyar képzés), kör-ül (magyar képzés), kur (magyar szógyök), kur-itol (magyar

képzés), kur-kál (magyar képzés). (A mássalhangzó változásokkal együtt e magyar szóbokorba több, mint 500 szó tartozik!)

És most nézzük, mint mond ugyanezen szavak eredetéről a Történelmi Etimológiai Szótár:

kar (ótörök), karika (valószínűleg magyar), karima (észak-szláv), karám (ismeretlen eredetű), ker (nem szerepel), kerek (ker képzése), kerül (finnugor), kerít (finnugor) kering (ker képzése), kéreg (képzés), kor (török eredetű), korong (szláv eredetű), korc (ó-francia), korlát (ismeretlen eredetű), kör (analógiával keletkezett), körös (magyar fejlemény), köröz (képzés), körny (nyelvújításbeli), környez (nyelvújításbeli), körül (finnugor), kur (nem szerepel), kuritol (ismeretlen eredetű), kurkál (bizonytalan eredetű).

Én úgy érzem, nem kell képzett nyelvésznek lenni ahhoz, hogy az olvasó is állást foglalhasson ebben a vitában.

A gyökrendszer elutasításával tehát igen, de tudományos bírálatával nem találkoztam. Olvastam olyan cikkeket, melyekben alig végzett bölcsészek, doktoranduszok és tanársegédek

tudománytalannak, vitára érdemtelennek, dilettáns szubkultúrájának minősítik annak képviselőit, s hosszan fejtegetik azokat a történelmi és társadalomlélektani motivációkat, melyeket a „délibábos áltudomány” képviselői nemzeti kicsinységünk kompenzálására agyalnak ki.

Varga Csaba szerint a magyar nyelv a fraktál-szerkezet természetességét követi, logikusan bomlanak ki a tövekből az újabb és újabb szavak, a nem használt régieknek is nyoma marad. Saját teremtő erejéből, külső hatások nélkül képes megújítani önmagát, időben alig változó, önálló nyelv. Szemben más nyelvek széttöredezett jellegével és analitikus szemléletével, sajátossága a szintetizáló, az egészből kiinduló gondolkodás, mely vitathatatlan előnyt ad a tudományos tevékenységben.

A szerző egy újabb keletű könyvében már az „ítatóspapír-elmélet” egy továbbfejlesztett változatával találkozunk, miszerint az ókor nyelvei többségükben a mai magyar nyelv ősének „leány-nyelvei”, ebből következőleg a magyar az ősnyelv, a későbbi nyelvek pedig annak széttöredezett, rontott változatai. „Egy nyelven beszélünk, csak ki-ki másképp torzítja az ősnyelvet” – írja a szerző. Vajon mit szólna a világ, ha megtudná, hogy a magyar nem valami külföldiek számára megtanulhatatlan, egyedülálló, furcsa csodabogár, hanem a közös ősi nyelv legépebben fennmaradt változata? És ha megtudná, hogy az ógörög nem más, mint régies csángó nyelv?

És mit szólnának a magyarok?

Bp, 2008. július

dr. Kiss Károly
egy. docens

(nem nyelvész, nem történész)

Felhasznált irodalom

Alinei, Mario: The Paleolithic Continuity Theory on Indo-European Origins: An Introduction. web, évszám nélkül (2003 után)

Alinei, Mario: Ősi kapocs. Allprint Kiadó, 2005.

Bárczi Géza: Magyar szófejtő szótár. Trezor Kiadó, 1991.

Benda Kálmán (szerk.): Magyarország történelmi kronológiája, I. kötet. Akadémiai, 1983.

Bunyevecz Zsuzsa: A Szent Grál üzenete. Alexandra, 2007.

Crystal, David: A nyelv enciklopédiája. Osiris 2003.

Cser Ferenc – Darai Lajos: Magyar folytonosság a Kárpát-medencében. Fríg Kiadó, 2005.

Cser Ferenc – Darai Lajos: Európa mi vagyunk, I. kötet. Fríg Kiadó, 2008.

Erdélyi István: Indoeurópaiak és finnugorok. História, 2004/9.

Gimbutas, Marija: A kurgán-elmélet. web.

Götz László: Keleten kél a nap I-II. Püski, 1994.

Havas Ferenc: A marrizmus szindróma. Sztálinizmus és nyelvtudomány. Tinta Kiadó, 2002.

Kempen Farkas Digitális Tankönyvtár (a weben): Az indoeurópai őshaza és ősnyelv.

Kenesei István (szerk.): A nyelv és a nyelvek. Corvina 2000.

Kiss Dénes: Babel után. Püski, 2004.

Köpeczi Béla (szerk.): Erdély története, I. kötet. Akadémiai, 1987.

Krantz, Grover S.: Az európai nyelvek földrajzi kialakulása. 2000, www.varga.hu

Marác László: Nyelvi és képi gyökök – a magyar kultúra megtartói. Ökotáj, 29-30. szám, 2002.

Marác László: A finnugor-elmélet tarthatatlansága nyelvészeti szempontból. (web, Marác László honlapja)

Marác László: A kétszer kakszi igazsága.
Válasz Rédei Károlynak. (web)

Padányi Viktor: Dentu-Magyararia. Püski, 2000.

Rédei Károly: Östörténetünk kérdései. A nyelvészeti dilettantizmus kritikája. Magyar östörténeti könyvtár. Balassi Kiadó, 2003.

Rédei Károly: Rövid válasz nyelveredeztetési kérdésekben Marác Lászlónak és Bakay Kornélnak. (web)

Semino report. Wikipedia.

Varga Csaba: JEL JEL JEL, avagy az ABC 30.000 éves története. Fríg Kiadó, 2001.

Varga Csaba: Az ősi írás könyve. Fríg Kiadó, 2002.

Varga Csaba: Idő és ABC. Fríg Kiadó, 2003.

Varga Csaba: A kőkor élő nyelve. Fríg Kiadó, 2003.

Varga Csaba: HAR, avagy Európa 45.000 éves szellemi és nyelvi öröksége. Fríg Kiadó, 2004.

Varga Csaba: Ógörög: régies csángó nyelv. Fríg Kiadó, 2006.

Varga Csaba: Az angol szókincs magyar szemmel. Fríg Kiadó, 2007.

Varga Csaba: A nyelvek anyját tudtam én. Fríg Kiadó, 2008.

Wadler, Arnold: Der Turm von Babel. Urgemeinschaft der Sprachen. Rudolf Geering Verlag, Basel, 1935.